

La masa starurilor literare

Dan Horațiu Popescu*

DOI 10.56177/jhss.1.16.2025.art.7

Dining with Literary Stars

Abstract:

The author intends to capture significant moments from the history of the Romanian P.E.N. Club, especially in the years right after WWI. An emphasis is placed on the activity of Marcu Beza, the Romanian Consul in London at the time. Dragosh Protopopescu, the Executive Secretary of the Romanian P.E.N. Centre, is also mentioned within the larger social and cultural context of the events organized by the English P.E.N. in the capital of Great Britain.

Keywords: P.E.N. Club Romania, Marcu Beza, Dragoș Protopopescu, P.E.N. English/International, 1920s

Introducere

La începutul lui iunie 1924, imaginea P.E.N. Club-ului Român a atins cote de apogeu, prin prezența, la dineul lunar al P.E.N. Club-ului Englez/Internațional,¹ a Reginei Maria, invitată special alături de oaspetele de onoare, Karel Čapek. Era o mutare pregătită din timp de Președintele P.E.N. Internațional, John Galsworthy, recunoscut pentru meticulozitatea sa, dar și pentru tenacitatea și eleganța cu care aborda fiecare provocare. Într-o scrisoare din 21 decembrie 1923, către Catherine Amy Dawson Scott, fondatoarea club-ului, cea care-l convinsese să accepte funcția de președinte și cu care se consulta în permanență, romancierul își exprima opiniile cu privire la locația dineului și contura o posibilă listă de invitați pentru anul următor: Merejkovski în februarie, Čapek în martie și regina României în aprilie. „Va fi excelent”, concluziona el. (API 18.6). Însă întâmplarea a făcut ca drumurile lui Karel Čapek și ale Reginei Maria să se suprapună efectiv la începutul verii lui 1924.

Marea absență de la dineu a fost chiar doamna Dawson Scott, iar din partea României marele absent a fost încă unul dintre cei care

* Associate Professor PhD, Independent Researcher, dhpopescu@yahoo.com

¹ Se convenise, din rațiuni practice, ca sediul ambelor și chiar echipa executivă să fie aceleași. Apele aveau să se despartă, pe măsură ce numărul de centre sporea și, în egală măsură, volumul de muncă aferent.

puseseră premisele acestui gen de întâlniri admirabile între scriitori, Marcu Beza, Consulul României la Londra în acea perioadă. Alți români au fost însă de față, printre care Emanoil Bucuța, Secretarul General al P.E.N. Club-ului Român, care avea să descrie evenimentul din iunie cu atâta forță nostalgică încât să-l plaseze în mai, în retrospectiva sa din 1934, într-un decor floral demn de toate floricele de stil (Bucuța, 1934: 288). Marcu Beza era membru fondator al clubului în Marea Britanie, poziția sa diplomatică se pliașe, în 1921, pe o temeinică oportunitate, și reușise să înființeze, un an mai târziu, centrul P.E.N. din România. Dar, la începutul lui iunie 1924, încă nu revenise în capitala imperiului, dat fiind că participase, alături de Catherine Amy Dawson Scott, la Congresul P.E.N. de la New York. „Sol al țării și literaturii noastre pornise într’acolo încă de la 3 mai, [...] Marcu Beza” (Bucuța, 1934: 287).

În documentele congresului am găsit numele celor doi pe o listă cu oaspeții europeni invitați la Clubul Național al Artelor din New York. Lista începe cu May Sinclair – distinsa sufragetă britanică și autoare de texte beletristice și critice, responsabilă pentru consacrarea conceptului de „flux al conștiinței” – și se încheie cu Lajos Biro – scriitor evreu de limbă maghiară, născut în Oradea în 1880 și nominalizat la Oscar în 1929 pentru cel mai bun scenariu original, al filmului *Ultimul ordin*.² (API 101.9) Iar dintr-o scrisoare în patru paragrafe mici, numerotate, trimisă lui Galsworthy în 10 iunie 1924, după întoarcerea la Londra, Catherine Amy Dawson Scott face referire la Marcu Beza, la punctul trei, și la București, la ultimul punct (API 18.5).

Fondatoarea clubului admite că P.E.N. înseamnă propagandă, dar la un nivel superior, fiind „înghămarea celor mai rafinate minți din lume la o singură căruță”, spre a *trage* un ideal care, crede ea, este mai presus de „opera de artă individuală” (API 18.5). Din această perspectivă, arta este menită a servi comunitatea, dar la o anvergură internațională. Și îl menționează pe Marcu Beza, care i-ar fi atras atenția asupra unei reviste pariziene cu format unic, perfect adaptată acestui scop și în mare vogă pe continent, *L’Illustration*.³ De asemenea, subliniază faptul că guvernul

² Lajos Biró prospecta probabil, în 1924, posibilitatea de a rezida în Statele Unite, unde a și locuit între 1925 și 1928. Dar a sfârșit prin a se stabili la Londra, unde a colaborat cu London Film Productions, studioul condus de Alexander Korda, alt evreu de limbă maghiară cu carieră de excepție în lumea filmului.

³ *L’Illustration* era un săptămânal care apărea din 1843, primul periodic francez de acest fel, iar din 1906 era recunoscut ca primul magazin internațional ilustrat. C. A. Dawson Scott ne surprinde oarecum, prin neștiința acoperitoare a unei astfel de mondenități, dar această situație ne mai spune ceva cu privire la rezerva britanică față de ce întâmpla pe continent, cu precădere în Franța. „Comunitățile de limbă engleză ar trebui să aibă și ele ceva asemănător,” afirma ea în aceeași scrisoare către Galsworthy, „o ediție la Londra și o alta la New York.” (API 18.5)

francez a încurajat câteva edituri prestigioase să deschidă filiale la Viena și în capitala României. Scrisoarea nu face decât să demonstreze recunoașterea de care se bucura Beza, căci activitatea acestuia de până atunci urmase, aproape pas cu pas, evenimentele P.E.N. din metropola londoneză, dar păstrând, în același timp, și întărind legătura cu cei de acasă, în special cu Emanoil Bucuța.

Între etichetă și oportunism

Pe baza documentelor la care am avut acces, știm că, de la începutul anului 1924, Marcu Beza fusese prezent la dineurile lunare ale P.E.N. Club-ului,⁴ unde scriitorii, sub oblăduirea lui Galsworthy și a doamnei Dawson Scott, se străduiau să atingă, dincolo de socializare și recunoașterea reciprocă, un standard de comunicare compatibil cu idealurile formulate inițial. Era vorba, pe de o parte, de plăcerea de a se revedea la intervale regulate, de a întări legături mai vechi sau recent stabilite, într-un mediu relaxant pe un tipar tradițional, specific britanic. Dar cu toții se așteptau la mai mult și simțeau că lucrurile se îndreaptă într-o direcție nouă, spre un cadru mai cuprinzător, favorizat de starea națiunilor, de emulație și reconstrucție, după convulsiile Primul Război Mondial.

La 1 ianuarie 1924, la dineul prezidat de Sheila Kaye-Smith, Marcu Beza prezida, la rândul-i, masa 8 (API 101.9). Se aflau acolo: Margaret Radcliffe-Hall, cea care în 1928 avea să publice *The Well of Loneliness/Fântâna singurătății*, un roman deschizător de drumuri în literatura autoarelor cu altă orientare sexuală; partenera lui Margaret, Una Lady Troubridge, sculptoriță și admiratoare a basului Nicola-Rossi Lemeni, căruia i-a botezat fiul avut cu Virginia Zeani, soprana originară din Solovăstru, Transilvania; Horace Wyndham, despre a cărui carte, *Following the Drum/Urmându-l pe toboșar*, periodicul *The Scotsman* scrisese, în septembrie 1923, că avea „un stil plăcut și colocvial”, reproșându-i însă amatorismul ilustrațiilor; Mary Webb, al cărei roman din 1926, *Precious Bane/Stigmatul de preț*, avea să ia premiul Femina în 1927⁵; Langton Prendergast Walsh, jurnalist de război și autor al unei cărți despre experiența sa colonială; vecina acestuia din urmă în viața de toate zilele, Edith Nepean, romanciera galeză de limbă engleză, care în 1933 avea să publice *Romance and Realism in the Near East/Iubire și realism în Orientul Apropiat*, în carte fiind vorba și despre estul Europei, respectiv călătoriile ei prin România, Bulgaria și Turcia; Colby Borley,

⁴ Cu siguranță că participase la multe din dineurile de până atunci, dar fie nu am găsit dovezi în acest sens fie, atunci când numele lui Beza se regăsea pe listă, documentul nu era datat, deci nu am putut să îl încadrăm într-o cronologie.

⁵ Printre laureații premiului Femina din anii 1920 s-au numărat E. M. Forster și Virginia Woolf.

probabil autorul unui roman exotic despre Himalaya, *The Lost Horizon/Orizontul pierdut*, publicat în 1921; Aishie Pharall, Edgar Jensen și Nora Heald.⁶

Autori de toate orientările și calibrele, poate nu neapărat pe gustul lui C.A. Dawson Scott, care îi scria lui Galsworthy, în octombrie 1923, într-o misivă adnotată „Foarte confidențial” că îi era din ce în ce mai dificil să răspundă atunci când era întrebată despre criteriile de primire a noi membri (API 62.2). Fondatorii proveniseră din toate cinurile literare. După primii cincizeci acceptați, numai autorii considerați artiști primiseră avizul. Diletanții și autorii comerciali fuseseră refuzați. Ulterior, diletanții își croiseră drum, ceea ce a cauzat „multă amărăciune”. C. A. Dawson Scott relatează situația jenantă în care fusese pusă de întrebările unor autoare cu succes comercial, precum Coralie Stanton sau Berta Ruck – aceasta din urmă cu peste douăzeci de romane de dragoste la activ în 1923 – cu privire la calitatea de membru a lui Lizzie Le Blond, care publicase până atunci doar niște „insignifiante cărți de călătorie” (API 62.2).

Astfel de autori creau probleme de reprezentare, dacă vizitau centre din alte țări și, pe plan local, de socializare adecvată. A nu se uita că societatea britanică era încă destul de stratificată, iar autorii diletanți era bine să își cunoască locul, pentru că viața centrului P.E.N. Englez, cum apărea în documentele oficiale, depindea în bună măsură de „succesul dineurilor”. Unde autorii în cauză se comportau ca niște prădători, spre enervarea leilor grei ai literaturii britanice, ca de pildă H. G. Wells și May Sinclair, care se plânseseră deja de astfel de intruziuni. C.A. Dawson Scott mai dădea ca exemplu solicitarea unei jurnaliste de la *The Times*, care ca scriitoare nu era cu nimic mai bună decât Coralie Stanton și, mai mult, „era foarte greu de plasat la orice dineu” (API 62.2). În consecință, îi propunea lui Galsworthy să ridice problema la prima ședință a Comitetului Executiv.

Centrul de la Londra număra deja, în 1923, peste 250 de membri, iar Marcu Beza era printre autorii cu greutate. Publicase în România, la București, *Romantismul englez*, în 1921, iar în 1923, la Iași, *Din Anglia, însemnările unui literat*. În Marea Britanie îi apăruse la Londra, în 1920, *Papers on the Romanian People and Literature/Studii despre poporul român și literatura lui*. La Londra și New York, un an mai târziu, trei dintre povestirile sale fuseseră incluse în volumul *Roumanian Stories/Povestiri românești*, alături de texte de Negruzzi, Creangă, Caragiale, Brătescu-Voinești, Slavici, Delavrancea, Sadoveanu. În scurta

⁶ În ce privește ultimele trei nume am avut acces la mai puține informații, unele erau colaterale iar sursele păreau nesigure sau incomplete.

prezentare pe care i-o face în prefața volumului, Simion Mehedinți scria că „Beza are o poziție singulară. El aduce din Munții Macedoniei nota originală a vieții păstorilor din Balcani” și că peste proza acestuia „plutește un mister și o rezervă care îl fascinează pe cititor în totalitate” (*Roumanian Stories*, 1921: xi). Într-o altă prefață, cea dintâi din volum, autoarea le mulțumește simplu editorilor pentru efortul de „a trimite în lume o carte într-un moment în care sunt atât de anxioasă ca țara mea să fie mai bine cunoscută și înțeleasă în Anglia.” Și semnează, la fel de simplu, MARIE⁷ (*Roumanian Stories*, 1921: viii).

La dineul din ianuarie 1924, participanții erau, de bună seamă, de mai multe categorii. Nu au existat invitați de onoare, iar așa-zișii invitați ai clubului erau: Mrs./Doamna Philis Millin – pare ciudat să apară astfel, ca soție a unui domn Millin și nu cu numele ei de scriitoare, Sarah Gertrude Millin, autoare sud-africană cu rădăcini lituanieni; Mdle/Domnișoara Husca O’Hashi, din Japonia⁸; și Mary Stuart Cutting (Stewart este scrierea corectă a numelui, nu cum apare în documentele P.E.N.), autoare și sufragetă americană. Ne-a mai rămas, dintre cei cu care Marcu Beza a petrecut o seară, bănuim plăcută, la început de an, prezidenta Sheila Kaye-Smith, fosta președintă a clubului TOMORROW, fondat tot de C.A. Dawson Scott în 1917, cu scopul de a-i aduce împreună pe scriitorii mai tineri. Sheila Kaye-Smith preluase TOMORROW când doamna Dawson Scott începuse să se simtă copleșită de activitățile paralele ale celor două cluburi.

La dineul din ianuarie 1924, Sheila Kaye-Smith era deja o „autoare cu pană”, conform clasificărilor doamnei Dawson Scott, deoarece publicase șaisprezece cărți. Ultima, *The End of the House of Alard/Sfârșitul Casei Alard* fusese un best-seller al anului 1923 și o propulsase pe piața literară internațională. Câțiva ani mai târziu, C. A. Dawson Scott îi va face un portret plin de afecțiune într-unul din articolele aparținând unei serii, *As I Know Them. Some Women Writers of To-day/Așa cum le știu Câteva autoare de astăzi*. Rememorând prima lor întâlnire, pe meleagurile din Cornwall, unde Sheila, venită din Sussex, locuia în apropiere de Dawson Scott, fondatoarea P.E.N. scria: „eram cu toții oameni care munceau din greu, dimineața scriam, iar în timpul după-amiezii o luam pe Sheila pe țărmul mării și pe faleză și către văile mai îndepărtate din interior ca să văd cum îi surâde peisajul”⁹ (API 257.4). Nu a convins-o să rămână în Cornwall, dar a realizat că are de a face cu o persoană de absolută determinare și încredere. Carisma și diligența mai tinerei scriitoare sunt subliniate în aprecierile, numeroase, la

⁷ Regina Maria, desigur, încă o lecție de patriotism real, o expresie a iubirii profunde pentru țara de adopție.

⁸ Am găsit-o pe un singur site, pe internet, într-un clip de presă din *The West Australian*, Wednesday, July 4, 1923 cu referire la congresul Alianței Internaționale a Sufragetelor, de la Roma.

⁹ Traducerea ne aparține.

adresa lucrărilor acesteia, concluzia fiind: „Cu cât este mai mare artistul cu atâta mai puțin probabil ca arta lui să fie stereotipă” (API 257.4).

Rutină, mondenitate și *glamour*

Între lista cu invitații P.E.N. Club-ului Englez din ianuarie și cea cu invitații din martie 1924, este intercalată o alta, nedată, în fruntea căreia se află însăși doamna Dawson Scott (API 101.9). Dincolo de idiosincraziile acesteia, dorința ei de a prezida în acea seară e de înțeles, dat fiind că invitatul de onoare era Maxwell Aley, unul dintre fondatorii centrului P.E.N. din New York. Într-una din scrisorile trimise lui John Galsworthy în 1921, Dawson Scott își exprima convingerea că organizația creată de ei avea șanse maxime de dezvoltare și influențare a lumii literare numai dacă reușea să treacă Atlanticul. Mai mult, vorbea chiar despre „Statele Unite ale Europei și Americii în literatură” (Watts, 1971: 13). Scriitorii americani erau, în consecință, mai mult decât bineveniți la dineurile londoneze.

Alte nume de reținut din acea seară, probabil din februarie 1924, la masa la care se afla Marcu Beza, ar fi: Madame Kallas, recte Aino Kallas, romancieră finlandeză și soție a ambasadorului Finlandei, o dovadă în plus că relațiile la un anumit nivel trebuie cultivate; Muriel Gibbon, jurnalistă și romancieră, politician liberal; Sidney Dark, jurnalist și critic; Horace Wyndham, cu care am făcut deja cunoștință; Gerard Hopkins, traducător și nepot al lui Gerard Manley Hopkins, deconcertantul poet victorian. În fine, câteva nume, ale căror activități de natură literară sunt mai greu de detectat, au rămas în planul secund al cercetării noastre,¹⁰ care urmărește îndeosebi să contureze o imagine – e de dorit cât mai convingătoare, chiar dacă uneori cu mijloace limitate – a mediului în care Marcu Beza a funcționat ca *ambasador* cultural al centrului P.E.N. din România, în prima decadă a perioadei interbelice.

În seara de 4 martie 1924, sub președinția scriitorului și filosofului William Leonard Courtney, oaspetele de onoare a fost Pieter Cornelies Boutens, poet și mistic olandez, clasicist de formație și, evident, admirator al antichității. Oaspeții clubului, care de regulă formau o echipă asociată, prin proveniență sau preocupări, cu invitatul de

¹⁰ Nu am reușit să aflăm, de pildă, cine erau Helen Williams, care prezida masa unde se afla Marcu Beza. Sau William Cary, care apărea ca invitat al clubului, apoi Donald Weaver, Frank Challis și J. Johnston Abraham. O altă problemă este că uneori aceste persoane apar doar cu inițiala prenumelui (R. Dingle) sau cu titulatura de M, Mr. (de la Mister/Domnul), respectiv Mrs. (de la Mistress/Doamna). Spre exemplu, se află pe listă o anume Mrs. Webb, dar e greu de spus dacă este vorba despre Mary Webb, pe care am pomenit-o deja, sau Marion Webb, și ea scriitoare din aceeași perioadă.

onoare, îi numărau pe: Prof. Geyl, recte Pieter Catharinus Arie Geyl, profesor olandez la Universitatea din Londra¹¹; Pieter Nicolaas van Eyck, poet și critic, tot neerlandez; Jacob Thomas Grein, impresar și critic britanic de origine olandeză, întemeietor al Societății Teatrului Independent; și J. R. Stuwe, imposibil de decis dacă era vorba despre Jacqueline Reyneke van Stuwe sau Jeanne Reyneke van Stuwe, ambele scriitoare din Țările de Jos, surori și cu inițiale identice, spre deliciul celor care scotocesc prin arhive. Singura excepție din comandoul de invitați olandezi era Sir Sidney Low, jurnalist și istoric britanic, dar a cărui soție, Ebba Byström, era traducătoarea în spațiul scandinav a lui Bernard Shaw. Ea avea să îi și faciliteze, un an mai târziu, lui Marcu Beza, contactul cu dramaturgul anglo-irlandez, în vederea punerii în scenă a unora dintre piesele acestuia, la Teatrul Național din București.

Cât despre Marcu Beza, el a stat în acea seară la masa 4, alături de: poetul Trevor Blakemore și de Charles Fry, pe care îl suspectăm a fi fost Charles B. Fry, jucător de cricket, dar și autor de cărți și articole pe teme sportive și politice; Bernard Gilbert, alt suspect, dar în calitate de poet, dramaturg și romancier; Constance Farmer, suspectă la rândul ei de a fi autoare de poezie¹²; și Edith Nepean, pe care o cunoaștem deja și pe care Marcu Beza, conform protocolului, avea să o invite să îl acompanieze la alte dineuri,¹³ în funcție de circumstanțe. Ca și în cazul dineului P.E.N. din februarie, alte nume de pe listă nu au fost suficient de relevante pentru cercetarea noastră.¹⁴ Eterogeneitatea ansamblului era contracarată, după caz, de vectorul de omogenitate indus de grupul invitaților clubului, care-l secondau, așa cum am arătat, pe oaspetele de onoare.

La 1 aprilie 1924, de Ziua Păcălelilor, Marcu Beza prezida la masa 4, la un dineu P.E.N. fără invitați de onoare și fără invitați ai clubului. Îi țineau companie: Marion Webb, autoare de romane și poezii pentru copii; Fielding Ould, autor atât de cărți de poezie cât și de dogmatică religioasă; Evelyn Sharp, o sufragetă pacifistă, jurnalistă rebelă și scriitoare consacrată prin cărțile ei pentru copii; Henry Nevinston, iubitul și ulterior soțul lui Evelyn, jurnalist și corespondent de război, scriitor și viitor președinte al P.E.N. Club-ului Internațional¹⁵;

¹¹ Critic al ideilor lui Arnold J. Toynbee și supraviețuitor al lagărului de la Buchenwald.

¹² Toți acești suspecți au fost parțial identificați pe internet, datele din arhiva P.E.N. Internațional la care am avut acces nefiind concludente.

¹³ Protocolul prevedea că fiecare membru P.E.N., care își exprima dorința de a participa, putea să vină la dineurile lunare însoțit de un invitat, cu condiția ca numele persoanei să fie de asemenea menționat din timp organizatorilor.

¹⁴ Ca de pildă Marion Ashworth, Cora Phiel și J.R. Hobman. O altă participantă la dineu apare ca Mrs./Doamna Walsh, dar nici un domn Walsh nu este prezent.

¹⁵ După moartea soției lui Nevinston, Margaret Wynne, sufragetă și autoare, cu care Evelyn fusese bună prietenă.

Sidney Webb, politician socialist, membru al Societății Fabian și co-fondator al London School of Economics,¹⁶ satirizat în 1911 de H. G. Wells, prin portretul pe care acesta i-l făcuse în romanul *The New Machiavelli/Noul Machiavelly*¹⁷; Lizzie Allen Harker, prozatoare și autoare de piese de teatru. Ca și până acum, alte nume nu ne-au reținut atenția,¹⁸ dar cel al președintelui de dineu, romancierul și dramaturgul William Babington Maxwell, merită pomenit pentru că, la acea dată, beneficiase de nu mai puțin de opt ecranizări pentru șase din cele douăzeci de cărți publicate.

S-ar putea crede că acest format, al dineurilor P.E.N., era reprezentativ pentru Londra anilor 1920. Într-o măsură, era adevărat, pentru că se dorea, în fond, o întoarcere la matca ritualurilor de dinainte de război, la calmul și stabilitatea post-victoriană. Da, scriitorii doreau să se întâlnească, chiar să se cunoască, dar dineurile P.E.N. nu erau genul petrecerilor extravagante care au ajuns să caracterizeze epoca jazz-ului. Formalismul domina aceste întâlniri, poate că unii dintre bărbați mai exagerau cu consumul anumitor licori inspiratoare, dar pentru doamna Dawson Scott, cel puțin, situația trebuia să fie ținută sub control, fiecare își avea un loc bine stabilit la masă. Nu întâmplător, listele cu participanți sunt elaborate în detaliu, se ținea cont de interesele și relațiile fiecăruia, unele nume erau șterse și înlocuite cu altele, se și specifica dacă cineva era contraindicat să stea lângă o anumită persoană, cu care, presupunem, ar fi intrat în conflict. Desigur, nu se punea problema ca scriitorii să „facă frumos”, pur și simplu se dorea elevarea și menținerea unui statut de cât se poate de înaltă civilitate și spiritualitate.

Dar nu trebuie să uităm că anii 1920 au fost și anii presei de senzație. Presă mai orientată, adresându-se unor categorii de cititori cu apetit pentru bârfa care nu mai era de salon. Bârfa coborâse în stradă și nu oricum, ci de la cel mai înalt nivel. „Dați cât mai multe nume în ziar. Cu cât mai aristocratice, cu atât mai bine”, era una din recomandările editorilor executivi, o alta fiind „mai puține știri și dezbateri pe teme politice” (Taylor, 2007/2009: 16). Cei care țineau paginile ziarelor erau membrii unui grup care, din 1924, avea să fie cunoscut ca Bright Young People/Tinerii scilpitori. Cu statut social cel puțin din partea superioară a clasei de mijloc, cu potențial intelectual și creativ hrănit la cele mai bune școli și universități din Marea Britanie, ei vor rămâne în istoria culturală

¹⁶ Astăzi una din cele mai prestigioase instituții de învățământ superior economic și de științe sociale, clasată pe locul 6 în lume în martie 2025.

¹⁷ Cartea fusese un adevărat scandal la momentul apariției.

¹⁸ Ruth Rogers, Basile Ispie și o anume Mrs/Doamnă Aria.

a imperiului ca niște tineri mai degrabă zgomotoși decât furioși.¹⁹ Exagerările lor vor face deliciul cititorilor de toate categoriile, care îi vor urmări, pe viu sau cu ajutorul reporterilor, pe traseul curselor nocturne, la care participau câte cincizeci de mașini odată, prin întreaga Londră sau într-o vânătoare de comori la fel de dispersată. Mașinile de ultimă generație, mai puternice, presupun și toalete pe măsură, petreceri improvizate, dar sofisticate, pentru câștigători și uite așa se nasc manifestările de tip *cult*, chiar dacă miezul lucrurilor putea să fie găunos.

Prin comparație, oferta P.E.N. Club-ului Englez/ Internațional părea mai puțin atrăgătoare. Și totuși, paleta largă a genurilor abordate de membrii clubului asigura ceea ce s-ar putea astăzi numi diversitate și incluziune. După cum sub aceeași mantie se puteau adăposti scriitori mici și mari, dar cu vieți turbulente și apetisante pentru presa de scandal. Nu lipsea dimensiunea de *glamour*, mijloacele financiare ale unora permițându-le să strălucească la aceste dineuri. Iar cei mai dezavantajați financiar se străduiau să cultive aparențele, știind că ochii reporterilor acreditați²⁰ erau necruțători. În ce-i privește pe organizatori, una din priorități era atragerea unor invitați de marcă și, în acest sens, lunile mai și iunie ale anului 1924 aveau să întrecă orice așteptări.

Galsworthy însuși a prezidat întâlnirea din 6 mai, la care invitatul de onoare era Thomas Mann. Presa s-a grăbit să prefăteze evenimentul, dar pare-se că sărăcia cu duhul era o calitate și în acele vremuri pe care azi le vedem învăluite în aburul de *haute culture*. Astfel, *Manchester Guardian* din 25 aprilie își informează cititorii că „distingii oaspeți la dineul din 6 mai îi vor include pe Lady Byng de Vimy, soția Guvernatorului General al Canadei și Dl. Thomas Mann”, acesta din urmă menționat ca autor al unei povestiri despre un animal de companie și fără nici o urmă de referire la *Casa Buddenbrook*. O altă publicație, din aceeași dată,²¹ îi ține hangul celei dintâi, prezentându-l pe scriitorul german doar ca autor al unei „încântătoare povestiri despre un câine,” adăugând la lista de invitați demni de reținut pe nu mai puțin faimosul „Sir Leo Chiezza Money, a cărui carte de poeme e pe punctul de a fi publicată” (MSS_PEN_112_7_054).

Lui Thomas Mann i se face parțial dreptate de către Brother Savage/Fratele Sălbatic, pseudonimul cuiva desigur mai avizat, într-un articol, nedatat, publicat în *Books and Bookmen/Cărți și oameni de literă*

¹⁹ Câteva nume mai faimoase, totuși, se desprind din acest amalgam: Evelyn Waugh și Graham Greene.

²⁰ Dacă se poate spune așa, am găsit câteva invitații pentru *The Times*, bănuim că au primit și alte publicații. În mod cert, la evenimente mai mari, cum ar fi congresele, lista periodicelor acreditate ocupă cel puțin o pagină.

²¹ Nu am reușit să o identificăm, recte să-i descifrăm titlul scris, în arhivă, cu litere de mână.

(MSS_PEN_112_7_055). Articolul pare să fie orientat (din)spre bârfa literară londoneză. Înțelegem mai bine contextul, căci cartea lui Thomas Mann despre Bashan, câinele cu pricina, tocmai fusese tradusă în limba engleză și, în opinia autorului, evidenția o legătură spirituală între „Galsworthy al Germaniei” și John Galsworthy. Totuși, Mann era prezentat ca autorul nu doar al unei singure cărți și era de așteptat ca „oamenii cultivați” care urmau să participe la dîneu să fie conștienți de acest lucru. Nici acest journalist însă nu menționează cel puțin *Casa Buddenbrook*. Cât despre faima europeană a lui „Her Mann” se făcea trimitere la o doamnă, critic literar în vogă, care nici măcar nu auzise de el.

În ce-i privește pe invitații clubului, lista îi includea pe: Dna Thomas Mann, evident; Max Meyerfeld, jurnalist și primul traducător al lui Oscar Wilde în limba germană; Lilian Wald, autoare și feministă americană²²; Josep Batista Roca, istoric și politician catalan; Joan Crexells, un alt intelectual catalan, filosof și scriitor; o Mrs/Doamnă Wreford, pe care nu am reușit să o identificăm, știm doar că a stat la masa lui Galsworthy, în compania lui Thomas Mann și Sir Leo Chiozza Money, dar și a lui Emanoil (sic) Bucuța; Emanoil Bucuța se afla în Londra ca organizator al unei expoziții etnografice și de artă românească, în cadrul mai larg al Expoziției Imperiului Britanic; și Dr. Dragoș Protopopescu, care a fost așezat la masa prezidată de Marjorie Scott, Secretara Executivă a P.E.N. Club-ului Englez/Internațional.

În loc de concluzii sau la masa starurilor literare

Pentru Dragoș Protopopescu, era cel mai semnificativ moment de conectare la Londra literară înainte de întoarcerea în țară. Își terminase teza despre Congreve, începută la Paris și consolidată cu stagii de studii și cercetare în capitala Marii Britanii. Fusese o perioadă de provocări, în care acționase nu doar în interesul propriu, pentru împlinirea sa profesională ca anglist, ci și ca promotor al intereselor României în climatul politic bulversant de după Primul Război Mondial. O scrisoare din 1921, adresată lui Nicolae Titulescu, ambasadorul nostru la acea vreme, este însoțită de o recomandare din partea lui Mihail Dragomirescu. Acesta din urmă considera că tânărul doctorand „prin sânguința, vivacitatea condeiului și ușurința asimilării și-a expresiunii, ne poate fi de cel mai mare folos pentru propaganda noastră în Anglia” (Arhiva Titulescu).

²² Ca și Gertrude Stein, Lilian Wald provenea dintr-o familie de evrei de limbă germană. Interesul lui Wald pentru medicină – spre deosebire de Stein, care a abandonat studiile în domeniu, e drept că de la Johns Hopkins – s-a concretizat în absolvirea școlii de asistente și, ulterior, în organizarea și promovarea unui sistem de asistență medicală și socială.

În scrisoare, Protopopescu își exprima speranța că numirea lui Titulescu ca ambasador avea să schimbe fața politicii românești de până atunci, date fiind calitățile acestuia și că vor fi create „punți reale de activitate”, mai ales în domeniul „propagandei culturale românești”, afectată de „indiferența noastră în materie”. Era deci de așteptat ca noul ministru plenipotențiar să „răscumpere decepțiile plecărilor” celor de dinaintea lui și, încurajat în acest sens, Protopopescu își oferea serviciile, dispus să efectueze „simple asistențe Dlor Ciotori²³ și Beza (care nădăjduiesc să nu aibe o părere prea rea despre mine)”. Atașa și niște articole care-i dovedeau aptitudinile, articole pe care le avea la îndemână „în lipsa altora publicate în reviste mai mari, ca *Viața Românească*” (Arhiva Titulescu).

Tânărul doctorand și-a urmărit cu perseverență obiectivele, după cum o dovedește o altă scrisoare, din 18 mai 1922, în care îi transmite lui Titulescu că nu a vrut să-l „importuneze” cu o vizită la Legație, dar dorea să îi reamintească de promisiunea facilitării unui ajutor financiar, din partea unei bănci, pentru o carte a lui Nicolae Iorga. „Aș fi făcut-o eu, ca să vă scutesc de oboseală, dar n’am calitatea întrebărei și deci nici probabilitatea răspunsului”, continua el, într-un limbaj mai mult decât ceremonios, o mostră perfectă de discurs deopotrivă literar și diplomatic (Arhiva Titulescu).

Scrisoarea mai detaliază un proiect mai vechi, despre care Marcu Beza îl informase pe Titulescu, „Casa de Cetire a Românilor la Londra”, înființată în urmă cu câteva luni. În acest scop, Protopopescu tocmai adusese din țară două geamantane cu cărți, dar „multe au rămas încă la Academie [...] urmând a fi ridicate ulterior”. Solicita apoi găsirea unei modalități adecvate de depozitare a cărților, conținutul celor două geamantane adăugându-se la cele câteva sute care „simt nevoia unui salonaș (oricât de mic și neînsemnat)”. Dacă acest lucru nu era posibil – deși Marcu Beza era invocat din nou ca a-i fi transmis deja lui Titulescu rugămintea – atunci „s-ar putea găsi măcar un dulap cu sticlă”. Protopopescu dorea să pună bazele unei biblioteci româno-engleze, accesibilă unui public mai larg și, în această ordine de idei, dădea ca exemplu situația de la alte ambasade: „La Legația Ungară, cu prilejul vizei, am văzut o frumoasă bibliotecă de acest gen, scoasă chiar cu oarecare provocare în ochii vizitatorilor streini” (Arhiva Titulescu).

Nu știm câte din inițiativele sale au fost fructificate, câte din obiectivele sale au fost atinse, dar un lucru este sigur, că s-a străduit să își asigure colaborarea la orice nivel diplomatic și cultural accesibil. Sentimentul nostru a fost că, în relația cu Titulescu, prefera să îl

²³ Dimitri N. Ciotori (1885-1965), diplomat și om de cultură, ocazional avea să mai participe la evenimentele P.E.N.

informeze în prealabil pe Marcu Beza, al cărui nume revine, după cum se poate observa, în misivele trimise. Marcu Beza era, pentru românii din capitala imperiului, un reper, poate chiar un mentor pentru cei ca Dragoș Protopopescu. Marcu Beza nu a fost prezent la dineul P.E.N. din mai 1924, fiind deja în drum spre Congresul P.E.N. de la New York. Și, așa cum am menționat la începutul acestei lucrări, nu avea să fie prezent nici la dineul din iunie, unde Regina Maria a strălucit împreună cu Karel Čapek. Beza era în drum spre Londra, întorcându-se de la New York.

Dar intrarea românilor, adecvarea lor la standardele europene, fuseseseră, prin efortul lui neprecupețit, deja asigurate. Pe urmele lui, un al tânăr și strălucit anglist, ca Dragoș Protopopescu, stătea, în pragul plecării sale din Londra, în preajma unor personalități literare de prim rang: invitat, Thomas Mann, viitor laureat al Premiului Nobel în 1929; amfitrion, John Galsworthy, viitor laureat al Premiului Nobel în 1932; unul din subiectele discuției de la dineu – crearea unui lobby internațional pentru candidatura lui Thomas Hardy la același premiu, în anul în curs. Nu putem decât să rezonăm cu cuvintele Reginei Maria din 1922, din scrisoarea de acceptare a invitației trimisă de John Galsworthy, de a sprijini înființarea unui centru P.E.N. la București: „vă mulțumesc că v-ați gândit la românii mei.” (API 34.6)

REFERINȚE:

- Arhiva P.E.N. International (API),
https://hrc.contentdm.oclc.org/digital/collection/p15878_coll97/id/6324/rec/1,
 aprilie 2025.
- Arhiva Marcu Beza (AMB), Muzeul Colecțiilor de Artă București.
- Beza, M., *Din Anglia: Însemnările unui literat*, „Viața Românească”, Iași, 1921, (www.dacoromanica.ro).
- Books and Bookmen*, Clip de presă (nesemnat, nedatat), Arhiva P.E.N. International, Colecția digitală (MSS_PEN_112_7_055).
- Bucuța, E., *Boabe de grâu*, 1934.
- Dawson Scot, C. A., Arhiva P.E.N. International (API) 18.5, 62.2, 257.4.
- Galsworthy, J., Arhiva P.E.N. International (API) 18.6
- Maria, Regina României, Arhiva P.E.N. International (API) 34.6
- Manchester Guardian* 25 aprilie 1924, Clip de presă (nesemnat), Arhiva P.E.N. International, Colecția digitală (MSS_PEN_112_7_054).
- Protopopescu, Dragoș, Arhiva Nicolae Titulescu.
- Watts, M., *P.E.N. The Early Years 1921-1926/P.E.N. Primii ani 1921- 1926*, Hampstead London, Archive Press, 1971.
- Wyndham, H., https://media.invisioncic.com/r224821/monthly_2023_10/image.png.7a3a44e012056aaa9febeaf909dd63f7.png, 25 aprilie 2025.